

معاونت بررسی بازرگانی اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

بررسی آسیب پذیری امنیت غذایی جهان

تهیه کننده: فاطمه علیزاده آغاسمعیلی

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

مرداد ۱۴۰۲

منابع:

- Food security/ World Bank 2023
- Food security and nutrition in the world/ UNICF 2023
- Food Security Information Network Joint analysis for better decisions /Global Report on Food Crises 2023
- Agricultural Outlook/ OECD-FAO 2023-2032

از طریق پست الکترونیکی زیر می‌توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

مقدمه

امنیت غذایی زیربنای امنیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی هر کشوری است و زمانی حاصل می‌شود که همه مردم در تمام اوقات غذای کافی، سالم، متنوع و با کیفیت که مطابق با مطلوبیت‌های اجتماعی و فرهنگی باشد را برای داشتن یک زندگی سالم و فعال مصرف کنند. امنیت غذایی تابعی از متغیرهای طبیعی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. طی سال‌های اخیر ظهور بیماری‌های واگیردار، تنش‌های ژئوپلیتیکی، افزایش جهانی قیمت مواد غذایی، تغییرات اقلیمی و افزایش جمعیت همگی منجر به تشدید و افزایش ناامنی غذایی در کشورهای درگیر و همسایگان آن‌ها شده است. ناامنی غذایی پدیده‌ای چند بعدی است که علاوه بر پیامدهای منفی بر کمیت و کیفیت زندگی دارای ابعاد اجتماعی، روان‌شناختی و فرهنگی نیز است. امنیت غذایی و در درجه اطمینان، دسترسی به غذا به حیات اقتصادی و سیاسی و حیات امنیتی کشورها مرتبط است و توسعه جوامع به شدت تحت تاثیر وضعیت تغذیه و امنیت غذایی آن‌ها قرار می‌گیرد. باید توجه داشت که در طول تاریخ، ظهور و افول بسیاری از تمدن‌ها و سیطره آن‌ها متکی بر تامین غذا بوده است؛ امروزه نیز غذا همین کارکرد سیاسی امنیتی را در قالبی نوین بر عهده دارد و نظم نوین جهانی و استیلای حاکمیتی از نقش غذا به عنوان بازیگری مهم در عرصه جهانی بهره می‌گیرد.

ناامنی غذایی و سو تغذیه، در همه اشکال آن هزینه‌های بالایی بر افراد، خانوارها و کشورها تحمیل می‌کند و یک مانع بزرگ برای دستیابی به اهداف توسعه است. گزارش جهانی بحران‌های غذایی^۱ برای سال ۲۰۲۳ نشان می‌دهد که تعداد افرادی که با ناامنی غذایی حاد مواجه هستند و به کمک‌های غذایی و معیشتی فوری نیاز دارند رو به افزایش است. این گزارش حاکی از آن است که ۲۵۸ میلیون نفر در ۵۸ کشور در سال ۲۰۲۲، با ناامنی شدید غذایی مواجه بودند. شوک‌های اقتصادی و جنگ بین روسیه و اوکراین در افزایش ناامنی غذایی نقش به‌سزایی داشته است. در راستای دستیابی به اهداف توسعه پایدار (SDGs) تا سال ۲۰۳۰ میلادی، کشورهای جهان متعهد شده‌اند برای حذف گرسنگی، پایان دادن به همه اشکال سو تغذیه، دستیابی به امنیت غذایی و تغذیه بهتر و پیشبرد کشاورزی پایدار تلاش کنند. بنابر اهمیت موضوع در این نوشتار با استناد به گزارش امنیت غذایی بانک جهانی، چشم انداز تحولات کشاورزی OECD-FAO و گزارش امنیت غذایی و تغذیه یونیسف، وضعیت امنیت غذایی جهان مورد ارزیابی قرار گرفته است.

جمعیت جهان

بر اساس گزارش سازمان ملل متحد انتظار می‌رود جمعیت جهان از ۷.۹ میلیارد نفر در سال ۲۰۲۲ به ۸.۶ میلیارد نفر در سال ۲۰۳۲ افزایش یابد. آهنگ رشد جمعیت در کشورهای کم‌درآمد به ویژه کشورهای جنوب صحرای آفریقا از همه کشورهای جهان بیشتر است و پیش‌بینی می‌شود سریع‌ترین نرخ رشد جمعیت (۲.۴ درصد) را به خود اختصاص دهد. جمعیت چین به عنوان یکی از پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان برای نخستین بار در سال ۲۰۲۲ کاهش یافت و انتظار بر این است که در طول دوره زمانی ۲۰۳۲-۲۰۲۳ کاهش بیشتری یافته و به ۱.۴۱ میلیارد نفر در سال ۲۰۳۲ برسد. انتظار بر این است که هند عنوان پرجمعیت‌ترین کشور جهان را در سال ۲۰۲۴ از چین گرفته و آن را نصیب خود کند و جمعیت آن در سال ۲۰۳۲ به ۱.۵۲ میلیارد نفر برسد.

تولید ناخالص داخلی و درآمد سرانه

بر اساس گزارش صندوق بین‌المللی پول؛ پس از کاهش رشد تولید ناخالص داخلی جهان از ۵.۸ درصد در سال ۲۰۲۱ به ۳ درصد در سال ۲۰۲۲، انتظار می‌رود رشد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۲۳ کاهش یافته و طی دهه آینده به متوسط نرخ رشد ۲.۶ درصدی برسد. طی سال‌های ۲۰۳۲-۲۰۲۳، روند پرشتاب رشد تولید ناخالص داخلی در مناطق آسیا و اقیانوسیه، به ویژه در هند، چین و آسیای جنوب شرقی ادامه خواهد داشت. انتظار می‌رود متوسط رشد تولید ناخالص داخلی در کشورهای جنوب صحرای آفریقا، خاور نزدیک و شمال آفریقا، در سطحی بالاتر از میانگین جهانی و در کشورهای آمریکای لاتین، حوزه کارائیب و OECD کمتر از متوسط جهانی باشد.

متوسط درآمد سرانه ملی در این گزارش با استفاده از تولید ناخالص داخلی واقعی سرانه است. این شاخص برای نشان دادن درآمد قابل تصرف خانوار استفاده می‌شود که یکی از عوامل اصلی تعیین‌کننده تقاضا برای کالاهای کشاورزی است. همه‌گیری کووید-۱۹، نابرابری‌های درآمدی را در بین جوامع عمیق‌تر کرده است. تخمین زده می‌شود که درصد از دست دادن درآمد در میان افراد فقیر دو برابر ثروتمندان بوده و دسترسی به محصولات غذایی با ارزش غذایی بالا برای این گروه از افراد (فقیرترین جمعیت‌ها) با تاخیر صورت بگیرد.

پس از سال ۲۰۲۱ و با بهبود شرایط اقتصادی، رشد درآمد سرانه جهانی در سال ۲۰۲۲ برابر با ۲ درصد بوده و انتظار بر این است که در سال ۲۰۲۳ به ۱ درصد در سال کاهش یابد. در طول دهه ۲۰۳۲-۲۰۲۳، رشد درآمد سرانه قوی در کشورهای آسیایی به ویژه در ویتنام (۵.۶ درصد در سال)، هند (۵ درصد در سال)، چین (۴.۷ درصد در سال)، فیلیپین (۴.۵ درصد در سال) اندونزی (۴ درصد در سال) و تایلند (۳ درصد در سال) خواهد بود. در کشورهای جنوب صحرای آفریقا، پیش‌بینی می‌شود که متوسط درآمد سرانه به کندی با ۱.۱ درصد در سال رشد کند. در طول دهه آینده انفجار جمعیتی جنوب صحرای آفریقا، افزایش درآمد سرانه واقعی را محدود می‌کند. در آمریکای لاتین و دریای کارائیب، متوسط رشد درآمد سرانه ۱.۶ درصد در سال و در منطقه خاور نزدیک و شمال آفریقا، متوسط رشد درآمد سرانه ۱.۷ درصد در سال پیش‌بینی می‌شود که در راس آن منطقه خاور نزدیک و مصر قرار دارند. در کشورهای OECD نیز پیش‌بینی می‌شود که درآمد سرانه به طور متوسط حدود ۱.۴ درصد در سال افزایش یابد.

نرخ ارز و تورم

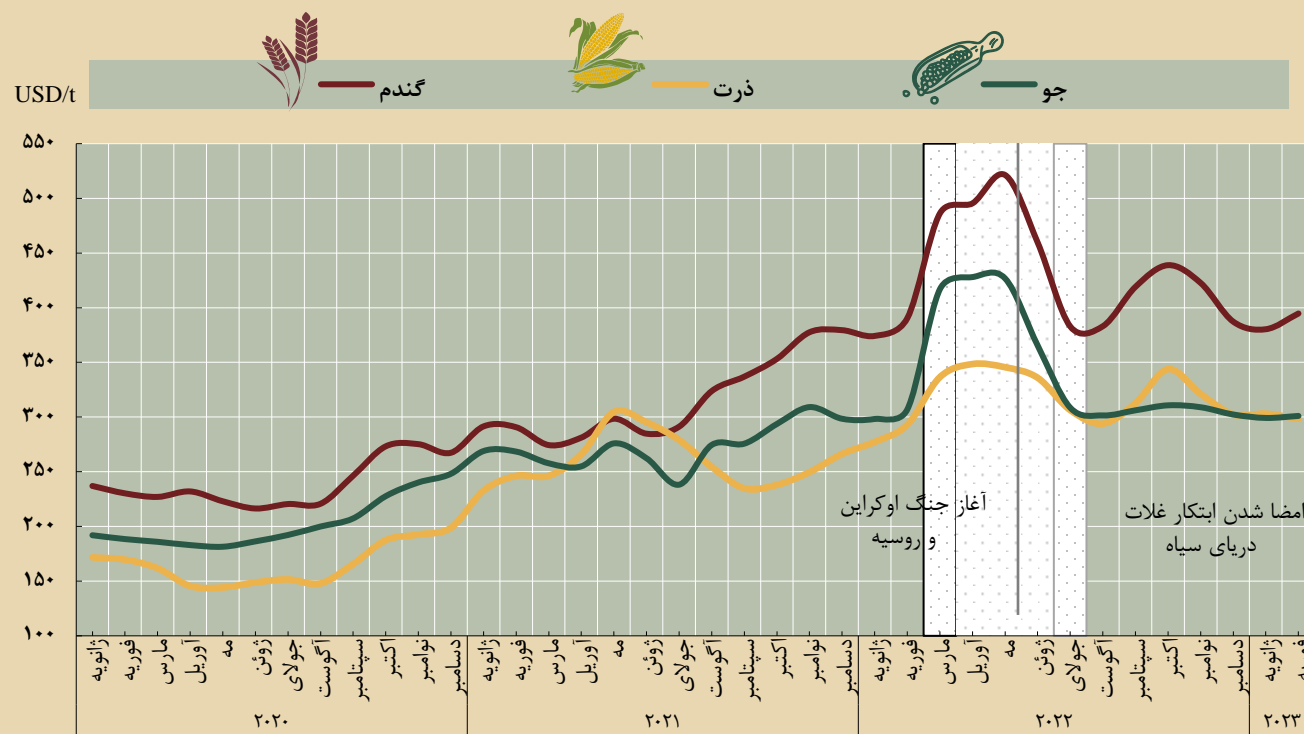
انتظار می‌رود برخی ارزها در مقایسه با دلار ایالات متحده آمریکا به صورت واقعی افزایش پیدا کنند که این مورد مربوط به کشورهای برزیل، مکزیک، شیلی، آرژانتین و پاراگوئه است. انتظار می‌رود نرخ ارز در کشورهای نیجریه، اتيوپی و اوکراین نیز افزایش چشم‌گیری داشته باشد، در حالی که برای آفریقای جنوبی، ژاپن، کره، نروژ، استرالیا، چین و اتحادیه اروپا کاهش واقعی پیش‌بینی شده است.

علی‌رغم وجود نرخ بالای تورم در همه کشورها در سال ۲۰۲۲، انتظار می‌رود نرخ‌های تورم پیش‌بینی‌شده در سال ۲۰۲۳ و در ده سال آینده از طریق سیاست‌های پولی سخت‌گیرانه کاهش یابد. به دنبال نرخ تورم ۱۳ درصدی کشورهای OECD در سال ۲۰۲۲، پیش‌بینی می‌شود که طی ده سال آینده این نرخ به ۴.۴ درصد کاهش یابد. انتظار بر این است نرخ تورم در ایالات متحده آمریکا، ۲ درصد، در کانادا، ۲ درصد و در منطقه یورو ۲.۱ درصد باشد. در میان اقتصادهای نوظهور، انتظار می‌رود تورم قیمت مصرف‌کننده در سطح ۱۰.۳ درصد باقی بماند. همچنین طی دهه آینده ترکیه، نرخ تورم ۹.۱ درصد، هند ۳.۸ درصد، برزیل ۳.۱ درصد را تجربه خواهند کرد. در این بین پیش‌بینی می‌شود که تورم در کشورهای جنوب صحرای آفریقا از جمله اتيوپی (۱۲.۶ درصد در سال)، نیجریه (۹.۵ درصد در سال) و غنا (۶.۹ درصد در سال) همچنان بالا بماند. تورم بالایی نیز در مصر (۶.۵ درصد در سال) و پاکستان (۶.۵ درصد در سال) پیش‌بینی می‌شود. چین نیز همان نرخ تورم قیمت مصرف‌کننده (۲ درصد در هر سال) طی دهه گذشته را تجربه خواهد کرد.

چشم‌انداز بازار جهانی محصولات کشاورزی و غذایی

گزارش «چشم‌انداز کشاورزی ۲۰۲۲-۲۰۲۳» تهیه شده توسط OECD و FAO ارزیابی جامعی از چشم‌انداز ده ساله کالاهای کشاورزی و آبی‌ها را در سطح جهان ارائه می‌کند که به عنوان مرجعی برای تجزیه و تحلیل سیاست و برنامه‌ریزی‌های آتی به کار می‌رود و منبع مهمی برای چشم‌انداز میان مدت بازار محصولات پایه کشاورزی است. در ادامه به بررسی روند قیمت، مصرف، تولید و تجارت محصولات کشاورزی بر اساس گزارش مزبور و داده‌های بانک جهانی پرداخته شده است.

روند قیمت های جهانی کالاهای کشاورزی

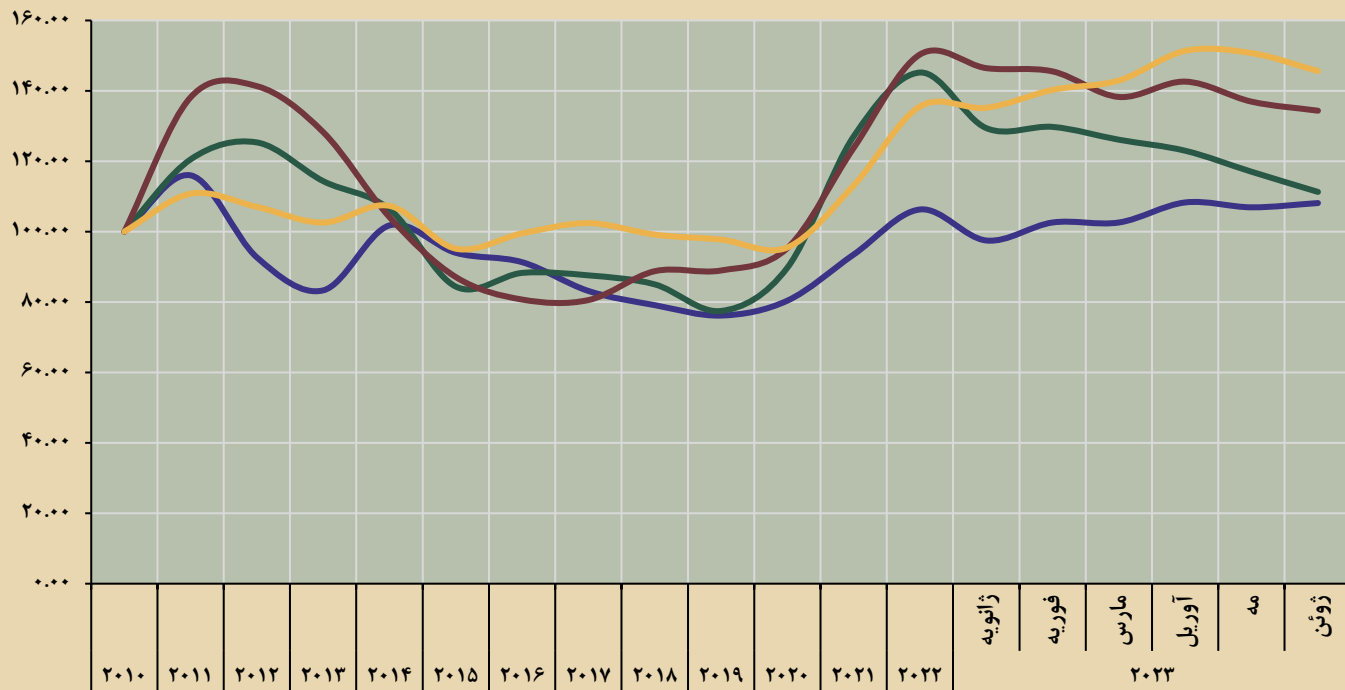
نمودار ۱. روند ماهانه قیمت گندم، جو و ذرت طی سال‌های ۲۰۲۱ تا دو ماهه ۲۰۲۳- دلار بر تن

- در نمودار ۱، روند ماهانه قیمت غلات از سال ۲۰۲۱ تا دو ماهه سال ۲۰۲۳ به تصویر کشیده شده است. بر وفق این نمودار افزایش قیمت غلات از سال ۲۰۲۱ به دلیل محدودیت‌های ایجاد شده در زمان همه‌گیری کووید-۱۹ و هزینه‌های بالای انرژی و حمل‌ونقل شروع شده و در سال ۲۰۲۲ به اوج خود رسیده است. انتظار می‌رود قیمت غلات در سال ۲۰۲۳ در سطحی بالاتر از قبل همه‌گیری باقی مانده و با فرض ثبات ژئوپلیتیکی گسترده، به سمت روندهای بلندمدت خود باز گردد. به گزارش بانک جهانی، تنش‌های ژئوپلیتیکی و پیامدهای آن از جمله فروپاشی سد نواکاخوفکا^۲ و آسیب به خط لوله آمونیاک بین روسیه و اوکراین، ابتکار غلات دریای سیاه را تهدید می‌کند. شایان ذکر است که توافق غلات که ابتکار غلات دریای سیاه نامیده می‌شود، در ۲۲ ژوئیه ۲۰۲۲ بین فدراسیون روسیه، اوکراین، ترکیه و سازمان ملل متحد در مورد سازماندهی یک کریدور دریایی امن برای محموله‌های کشاورزی از اوکراین منعقد شد. جاری شدن سیل و اختلال در آبیاری به دلیل شکسته شدن سد نواکاخوفکا همراه با تقاضا برای بازگشایی خط لوله، تنش‌ها را افزایش داده و می‌تواند منجر به فسخ این قرارداد شود. این موضوع در نهایت منجر به کاهش صادرات دریای سیاه شده و تولید اوکراین را تضعیف می‌کند.

روند قیمت‌های جهانی محصولات غذایی

- نمودار ۲، روند قیمت برخی از محصولات غذایی را نشان می‌دهد. این قیمت‌ها به طور فزاینده‌ای تحت تأثیر مسائل عرضه و تقاضا در سراسر جهان قرار می‌گیرند. پس از فشار تغییر اقلیم و همه‌گیری کووید-۱۹، بروز تنش‌های ژئوپلیتیکی و توالی کثرت این بحران‌ها قیمت محصولات غذایی به طور چشم‌گیری رشد داشته است. یکی از نگرانی‌های کلیدی مطرح شده در گزارش OECD-FAO، ناامنی غذایی جهانی ناشی از افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی در سال‌های اخیر است. بر اساس این گزارش افزایش هزینه کودها می‌تواند منجر به افزایش قیمت مواد غذایی شود.
- چشم‌انداز قیمت محصولات غذایی تحت تأثیر عدم قطعیت‌ها است. تغییرات جزئی در عرضه و تقاضا که به ترتیب ناشی از رویدادهای شدید آب و هوایی، تنش‌های ژئوپلیتیکی و حتی افزایش تولید سوخت زیستی است، ممکن است باعث تغییرات بزرگ قیمتی شود. تا زمانی که راه حلی برای توافق دوجانبه شناسایی نشود، با ادامه جنگ روسیه و اوکراین، همچنان بر عدم قطعیت‌ها افزوده شده و آثار آن بر قیمت انرژی، نهاده‌ها و کالاهای کشاورزی و غذایی پدیدار خواهد شد.
- با گذشت بالغ بر یک سال از شروع جنگ اوکراین و روسیه در فوریه ۲۰۲۲، به واسطه اجرا و گسترش ابتکار غلات دریای سیاه و همچنین افزایش ظرفیت کانال‌های صادراتی از قبیل راه آهن، جاده و رودخانه از اوکراین، مسائل دسترسی به بازار تا حدودی بهبود یافته است. با این وجود، قیمت‌های بالای و بی ثبات انرژی همچنان عامل مهمی در تورم مواد غذایی است. علاوه بر این به کارگیری برخی از محدودیت‌های تجاری توسط برخی از کشورها برای مدیریت تورم داخلی و همچنین در بلندمدت تغییرات آب‌وهوایی از دیگر منابع ایجاد عدم قطعیت‌ها و نااطمینانی است که ممکن است باعث اختلال در بازار شود.

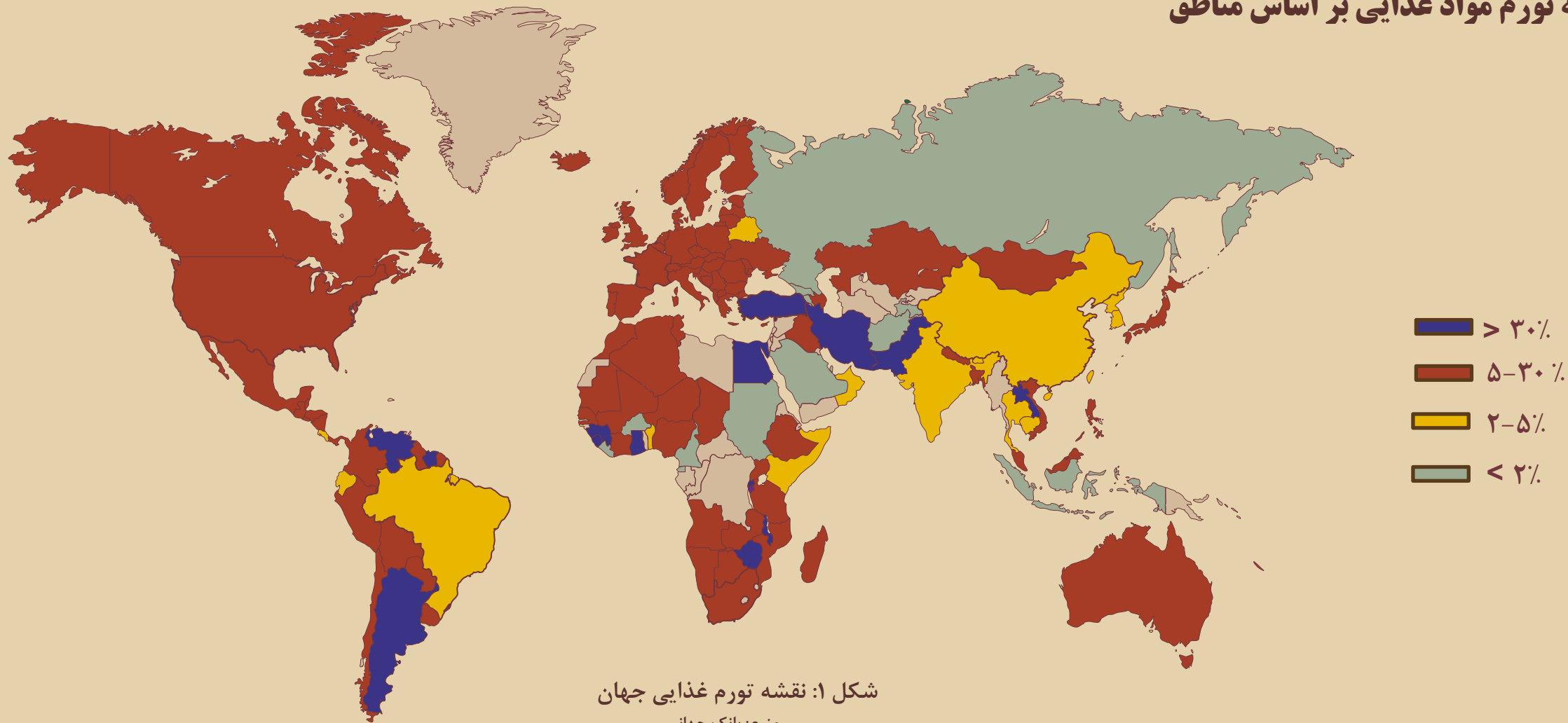
سایر مواد غذایی حبوبات روغن‌های خوراکی و وعده‌های غذایی نوشیدنی‌ها

نمودار ۲: شاخص قیمت سالانه محصولات غذایی، ۱۰۰=۲۰۱۰

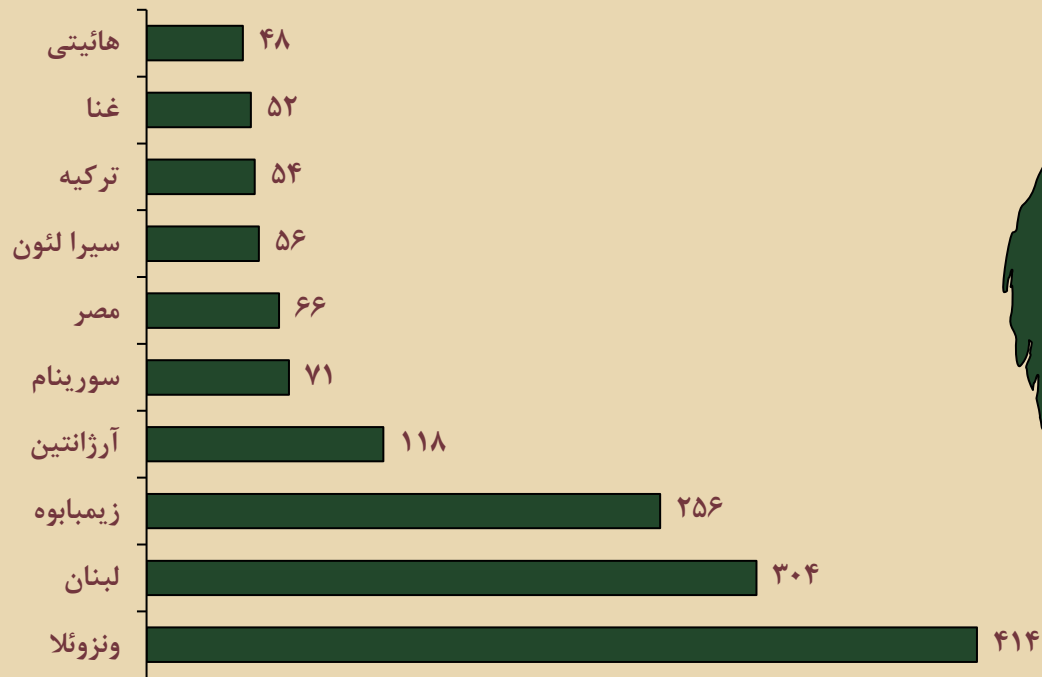
نقشه تورم مواد غذایی بر اساس مناطق

وفق نقشه جهانی تورم غذایی، طی فوریه تا می ۲۰۲۳، اکثر کشورهای جهان با تورم بالا و بیشتر از ۵ درصد مواجه هستند. بر اساس گزارش بانک جهانی، حدود ۶۱.۱ درصد از کشورهای با درآمد پایین، ۷۹.۱ درصد از کشورهای با درآمد متوسط به پایین، ۷۰ درصد از کشورهای با درآمد متوسط و ۷۸.۹ درصد از کشورهای با درآمد بالا، تورم بیش از ۵ درصد را تجربه کرده‌اند.

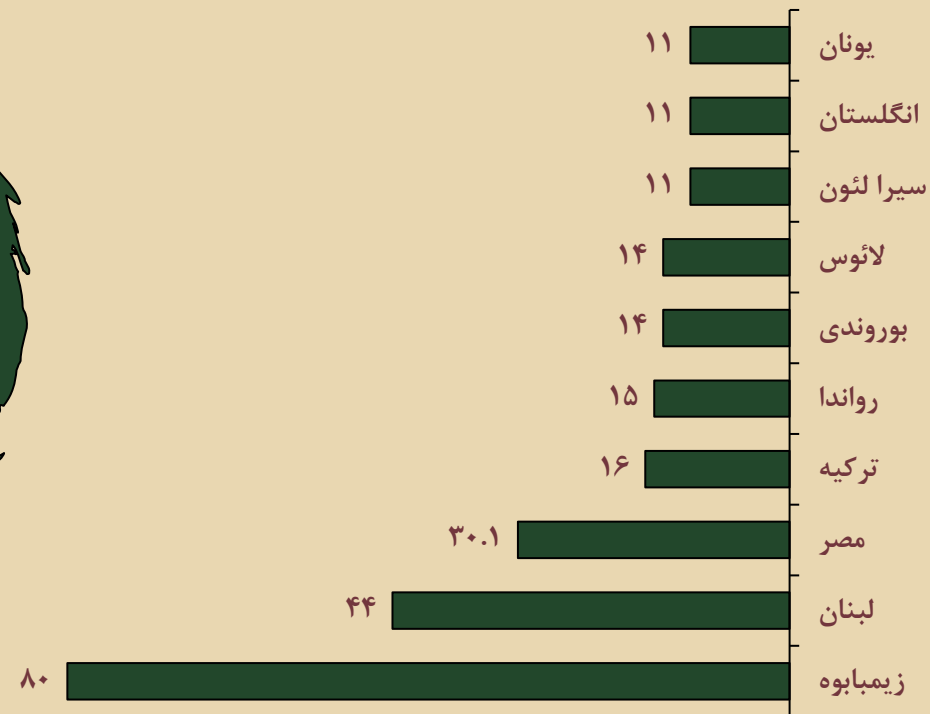

تورم مواد غذایی بر اساس مناطق

نمودار ۴. کشورهای با بیشترین رشد قیمت اسمی گروه اقلام غذایی طی ماه‌های مارس تا ژوئن ۲۰۲۳ - درصد

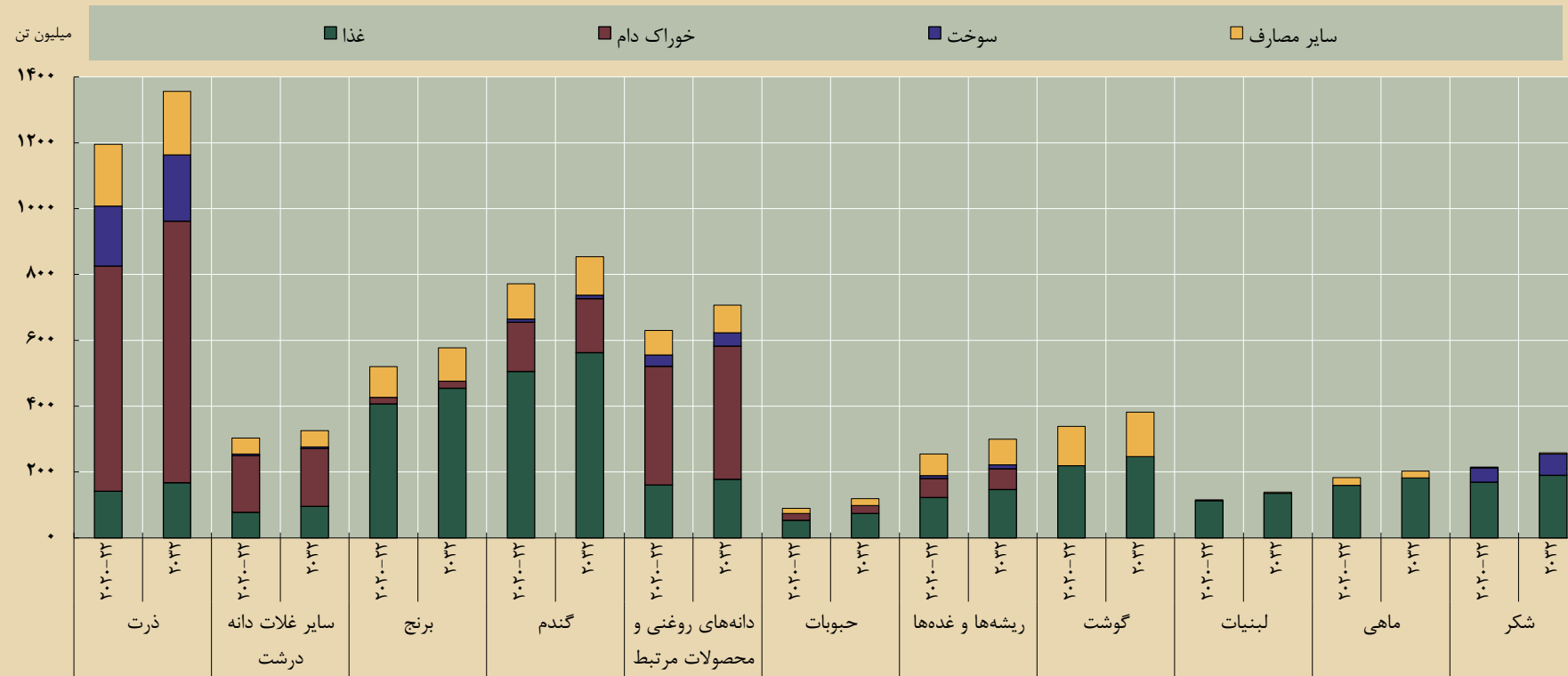
منبع: بانک جهانی

نمودار ۳. کشورهای با بیشترین رشد قیمت واقعی گروه اقلام غذایی طی ماه‌های مارس تا ژوئن ۲۰۲۳ - درصد

منبع: بانک جهانی

تورم مواد غذایی داخلی (که به عنوان تغییر سالانه اجزای مواد غذایی شاخص قیمت مصرف کننده (CPI) یک کشور اندازه‌گیری می‌شود) همچنان بالاست. نمودار ۳، ده کشور دارای بیشترین افزایش قیمت واقعی گروه اقلام غذایی و نمودار ۴ کشورهای با بیشترین رشد قیمت اسمی گروه اقلام غذایی را طی ماه‌های مارس تا ژوئن ۲۰۲۳ نشان می‌دهد. کشور ونزوئلا با ۴۱۴ درصد، لبنان با ۳۰۴ درصد و زیمبابوه با ۲۵۶ درصد بیشترین تورم گروه اقلام غذایی را دارند. شایان ذکر است، در گزارش‌های قبلی منتشر شده توسط بانک جهانی، ایران جزء فهرست کشورهای دارای تورم بالا بوده است. در گزارش جدید منتشر شده توسط سازمان مزبور آمار و اطلاعاتی از ایران درج نشده است.

نمودار ۵. روند مصرف محصولات کشاورزی - میلیون تن

در طول دهه منتهی به سال ۲۰۳۲، انتظار می‌رود که تحولات انرژی، غذایی و جمعیت رو به رشد جهانی، محرک‌های کلیدی تقاضا برای محصولات کشاورزی باشد. شایان ذکر است، پویایی‌های جمعیتی در کشورها و مناطق مختلف، تاثیر درآمدهای سرانه گوناگون در ترجیحات مصرف‌کننده و رشد نرخ شهرنشینی در بسیاری از اقتصادهای نوظهور باعث شوند که روند مصرف، بسته به کشور و منطقه متفاوت باشد. به بیان دیگر، تحولات سیاسی و اجتماعی توأم با ریسک‌ها و عدم قطعیت‌ها بر میزان مصرف تاثیر گذارند. به عنوان مثال، در کشورهای کم درآمد که سهم هزینه غذایی خانوارها در آنها بالا است، شوک‌های درآمدی و قیمت مواد غذایی پیامدهای نامطلوب بسیاری در میزان مصرف نسبت به کشورهای پردرآمد خواهند داشت. بر اساس پیش‌بینی‌های صورت گرفته، افزایش جمعیت و همچنین افزایش رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه در دهه‌های آتی به رشد تقاضای غذا منجر خواهد شد. از دیگر عوامل موثر بر مصرف محصولات کشاورزی ترجیحات شکل گرفته بر اساس فرهنگ و سنت‌های محلی است که منجر به تفاوت در تقاضا برای کالاهای کشاورزی در میان مناطق مختلف و طبقه بندی درآمدی خواهد شد. بر اساس نمودار ۵، سهم غذا از مصرف محصولات کشاورزی بالا بوده و در حال حاضر ۴۹ درصد از مقادیر مصرف شده در سطح جهانی را تشکیل می‌دهد. با این حال، در دهه های اخیر مصرف خوراک دام و سوخت اهمیت بیشتری پیدا کرده است.

انتظار می‌رود طی سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۲۲ رشد مصرف غیرغذایی (به طور عمده خوراک دام و سوخت) به دلیل تداوم شیوه‌های نوین دامداری و افزایش تقاضا برای سوخت‌های زیستی، از رشد مصرف مواد غذایی پیشی بگیرد. استفاده از کالاهای کشاورزی به طور قابل ملاحظه‌ای بر اساس کشور و منطقه متفاوت است. سهم استفاده از مواد غذایی در جنوب صحرای آفریقا بالاتر از سایر مناطق جهان بوده و در حال حاضر ۶۹ درصد از کل مصرف کالاهای کشاورزی را به خود اختصاص داده است. بنابر پیش‌بینی OECD_FAO، انتظار بر این است که این سهم تا سال ۲۰۳۲ به ۷۱ درصد افزایش یابد. زیرا پیش‌بینی می‌شود در این منطقه تاثیر رشد جمعیت بر تقاضای کالاهای کشاورزی نسبت به رشد درآمد بیشتر بوده و در نتیجه افزایش بیشتری در مصرف مواد غذایی اصلی نسبت به محصولات حیوانی ایجاد کند.

رشد جمعیت همچنان عامل کلیدی موثر در تقاضای غذا در سطح جهانی خواهد بود، که عمدتاً ناشی از افزایش نیاز جمعیت رو به رشد به مصرف در جنوب صحرای آفریقا، هند، منطقه خاور نزدیک و شمال آفریقا است. رشد مصرف جهانی غذاهای اصلی و ماهی با رشد جمعیت و رشد مصرف محصولات با ارزش بالاتر، به‌ویژه لبنیات تازه، گوشت و شکر تا حد زیادی با رشد درآمد تقویت می‌شود. بر اساس پیش‌بینی‌های جمعیتی و اقتصادی، انتظار می‌رود مصرف جهانی کالاهای کشاورزی، به استثنای شکر، نسبت به دهه گذشته با سرعت کمتری طی سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۳۲ افزایش یابد.

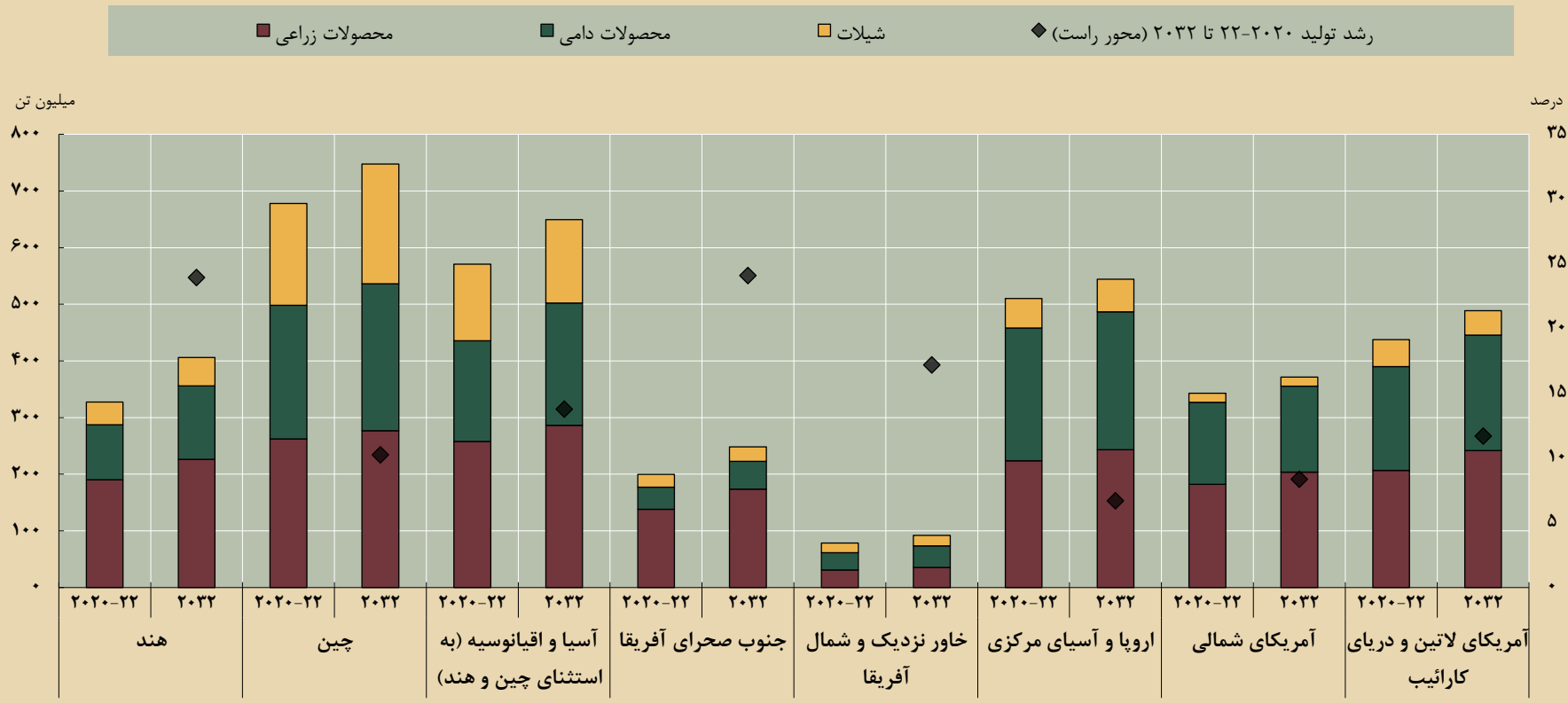
یکی دیگر از مسائلی که کارایی سیستم غذایی جهانی را تهدید می‌کند. **تلفات مواد غذایی** در طول زنجیره ارزش از جمله هدر رفت مواد غذایی در خانوارها و موسسات خرده فروشی است. در سراسر جهان، تقریباً ۱۴ درصد از مواد غذایی جهان، به ارزش ۴۰۰ میلیارد دلار، سالانه بین برداشت محصول و بازار خرده فروشی از بین می‌رود. کاهش ضایعات غذایی یک اهرم مهم برای بهبود گسترده سیستم‌های غذایی، از جمله بهبود امنیت غذایی، پایداری و همچنین افزایش کارایی است. تعیین خط‌مشی کلان در رابطه با کاهش ضایعات، موضوع با اهمیتی است که دولت‌مردان هر کشوری باید در نظر بگیرند.

برآوردها حاکی از این است که رشد تقاضا برای مواد اولیه سوخت زیستی طی ۱۰ سال آینده آهسته و کند خواهد بود. پیش‌بینی می‌شود بیشترین استفاده از سوخت‌های زیستی در هند و اندونزی باشد و تقاضا برای سوخت‌های زیستی نسل اول در اتحادیه اروپا و سایر بازارها کاهش یابد.

روند تولید کالاهای کشاورزی

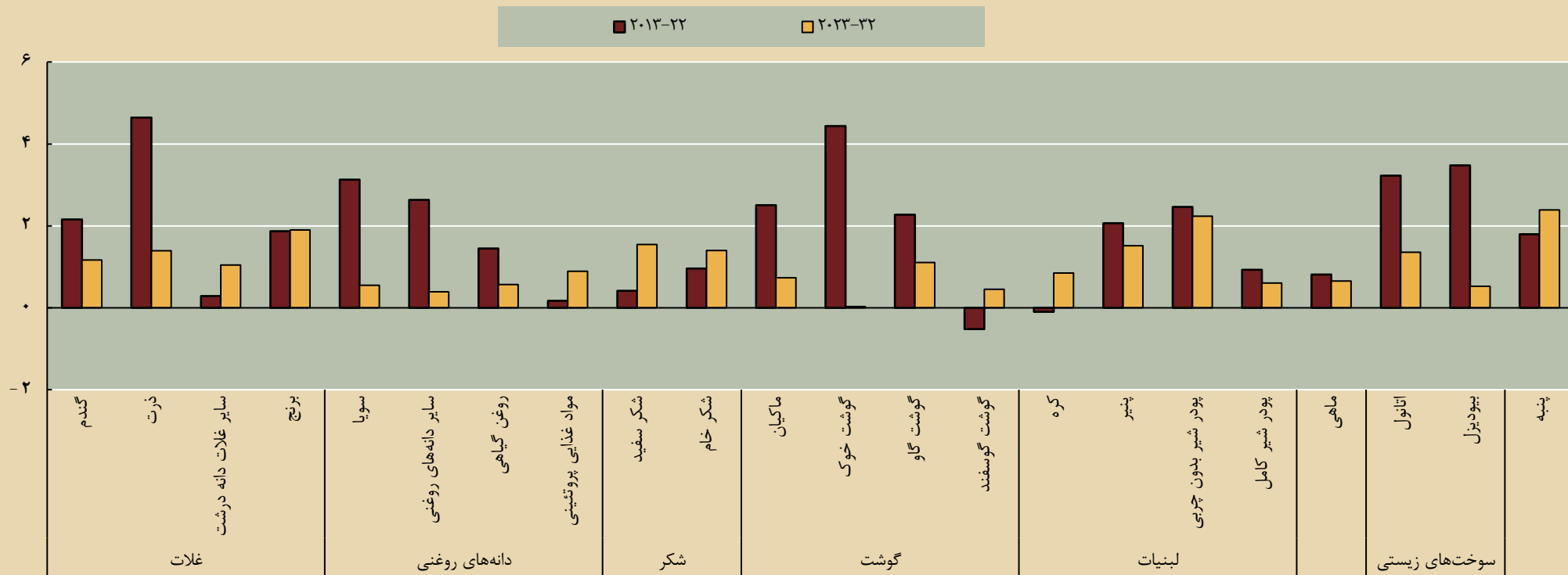

نمودار ۶. روند تولید محصولات کشاورزی بر اساس مناطق

بر اساس گزارش چشم‌انداز کشاورزی OECD-FAO، انتظار می‌رود تولید جهانی (با قیمت‌های ثابت) محصولات زراعی، دام و شیلات حدود ۱.۱ درصد افزایش یابد که نرخی کندتر از دهه‌های گذشته است. پیش‌بینی گزارش مزبور حاکی از این است که تا سال ۲۰۳۲ کل منطقه آسیا بیش از نیمی از تولید جهانی محصولات زراعی، تقریباً نیمی از تولید دام و تقریباً سه چهارم تولید شیلات را به خود اختصاص دهد. بر اساس این گزارش، عدم قطعیت‌های ناشی از جنگ بین روسیه و اوکراین بر قیمت‌های مواد غذایی، انرژی و نهاده‌ها تأثیر می‌گذارد. با این حال اگرچه کمبود غلات در دسترس و کودهای شیمیایی در آغاز جنگ یک نگرانی عمده بود، اما طرح غلات دریای سیاه، عرضه را افزایش داده و به بازیابی تجارت و حمایت از امنیت غذایی جهانی کمک کرده است.

رشد تجارت کالاهای کشاورزی

تجارت بین المللی کشاورزی سیستم‌های غذایی کشورها را به یکدیگر وصل می‌کند. تجارت، با انتقال مؤثر محصولات کشاورزی در سطح جهان از مناطق دارای مازاد به مناطق دارای کمبود محصولات کشاورزی و غذایی نقش مهمی را در تأمین مواد غذایی کافی و ایمن برای مصرف‌کنندگان در سراسر جهان ایفا می‌کند و در عین حال برای کشاورزان و بازرگانان محصولات کشاورزی و صنایع غذایی درآمد ایجاد می‌کند. همه‌گیری کووید-۱۹، منجر به اختلال تجارت در سراسر جهان شد اما آمار مربوط به تجارت محصولات کشاورزی نشان داد که محصولات مزبور انعطاف‌پذیرتر از سایر بخش‌های اقتصاد است. نمودار ۷، میانگین رشد سالانه حجم تجارت برای کالاهای منتخب را نشان می‌دهد. بر اساس این نمودار ذرت، سویا و گندم با توجه به سهم خود در حجم کل مبادلات، بیشترین سهم را در رشد تجارت محصولات کشاورزی در دهه‌های گذشته داشته‌اند. پیش‌بینی می‌شود که این کالاها بیشترین کاهش رشد تجارت در دهه آینده را تجربه کنند. انتظار می‌رود رشد تجارت ماکیان و گوشت گاو به دلیل کاهش واردات چین از اروپا و آمریکای لاتین و مناطق کارائیب به شدت کاهش یابد. رشد فوق العاده بالای تجارت گوشت خوک در دهه گذشته به دلیل شیوع تب خوکی آفریقایی در چین بود که این کشور را مجبور به واردات انبوه بین سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۰ کرد. افزایش رشد تجارت پنبه منعکس‌کننده تقاضای فزاینده برای پنبه خام توسط صنعت نساجی بوده که عمدتاً در کشورهایی با پتانسیل تولید محدود (مانند بنگلادش، ویتنام) واقع شده است. تجارت بین‌المللی شکر به رشد خود ادامه خواهد داد، که عمدتاً ناشی از تقاضای رو به رشد در اقتصادهای با درآمد کم و متوسط است. پیش‌بینی می‌شود تجارت برنج با افزایش تولید این محصول در هند و صادرات آن به کشورهای جنوب صحرای آفریقا افزایش یابد.

نمودار ۷. متوسط رشد حجم تجارت به تفکیک کالا

امنیت غذایی در سراسر جهان

همه‌گیری کووید-۱۹، تضعیف اقتصادی، وقوع جنگ در اوکراین و افزایش قیمت‌های مواد غذایی، نهاده‌های کشاورزی و انرژی، تأثیرات متفاوتی بر مناطق مختلف جهان گذاشته‌اند. برآوردهای جدید یونیسف نشان می‌دهد علی‌رغم اینکه وضعیت امنیت غذایی پس از همه‌گیری کووید-۱۹ در حال بهبود، اما همچنان در سطحی بسیار بالاتر از قبل همه‌گیری و از مسیر رسیدن به هدف توسعه پایدار دور است. امنیت غذایی در حال حاضر با عواقب جنگ در اوکراین دست و پنجه نرم می‌کند که بازارهای مواد غذایی و انرژی را متلاطم کرده است. در ادامه به بررسی وضعیت امنیت غذایی از نگاه یونیسف با تأکید بر ابروند^۳ شهرنشینی پرداخته شده است. با افزایش شهرنشینی، مناطق روستایی و شهری بیشتر در هم تنیده شده و تمایز فضایی بین آن‌ها سیال‌تر می‌شود. الگوی در حال تغییر تجمع جمعیت روستایی-شهری باعث ایجاد تغییرات در سیستم‌های کشاورزی می‌شود و چالش‌ها و فرصت‌هایی را ایجاد می‌کند تا اطمینان حاصل شود که همه به رژیم‌های غذایی سالم و مقرون‌به‌صرفه دسترسی دارند.

- برآوردها حاکی از رشد نرخ شهرنشینی است. بر اساس پیش‌بینی‌های صورت گرفته تقریباً از هر ده نفر حدود هفت نفر تا سال ۲۰۵۰ در شهرها ساکن خواهند بود که باعث ایجاد تغییراتی در سیستم‌های کشاورزی در سراسر زنجیره روستایی-شهری می‌شود. این موضوع چالش‌هایی مانند؛ عدم دسترسی کافی به سبزیجات و میوه‌ها به منظور تامین نیاز روزانه رژیم‌های غذایی سالم برای همه، حذف کشاورزان کوچک از زنجیره ارزش رسمی، از دست رفتن اراضی و سرمایه‌های طبیعی در اثر گسترش شهری را حاد خواهد کرد. شهرنشینی همچنین فرصت‌هایی را برای سیستم غذایی ایجاد کرده و منجر به زنجیره‌های ارزش غذایی طولانی‌تر، رسمی‌تر و پیچیده‌تر می‌شود به‌طوری‌که فعالیت‌های درآمدزا در مشاغل خارج از مزرعه را به ویژه برای زنان و جوانان گسترش داده و تنوع غذایی را افزایش می‌دهد. کشاورزان اغلب با نزدیک شدن مناطق شهری به مناطق روستایی، دسترسی بهتری به نهاده‌ها و خدمات کشاورزی پیدا می‌کنند.

- بر اساس گزارش سازمان مزبور گرسنگی جهانی، که با شیوع سوءتغذیه اندازه‌گیری می‌شود، از سال ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲ نسبتاً بدون تغییر باقی مانده، اما همچنان بسیار بالاتر از سطح قبل از همه‌گیری کووید-۱۹ است. گرسنگی در سال ۲۰۲۲ حدود ۹.۲ درصد از جمعیت جهان را تحت تأثیر قرار داده است. در حالی که این رقم در سال ۲۰۱۹، حدود ۷.۹ درصد بوده است.

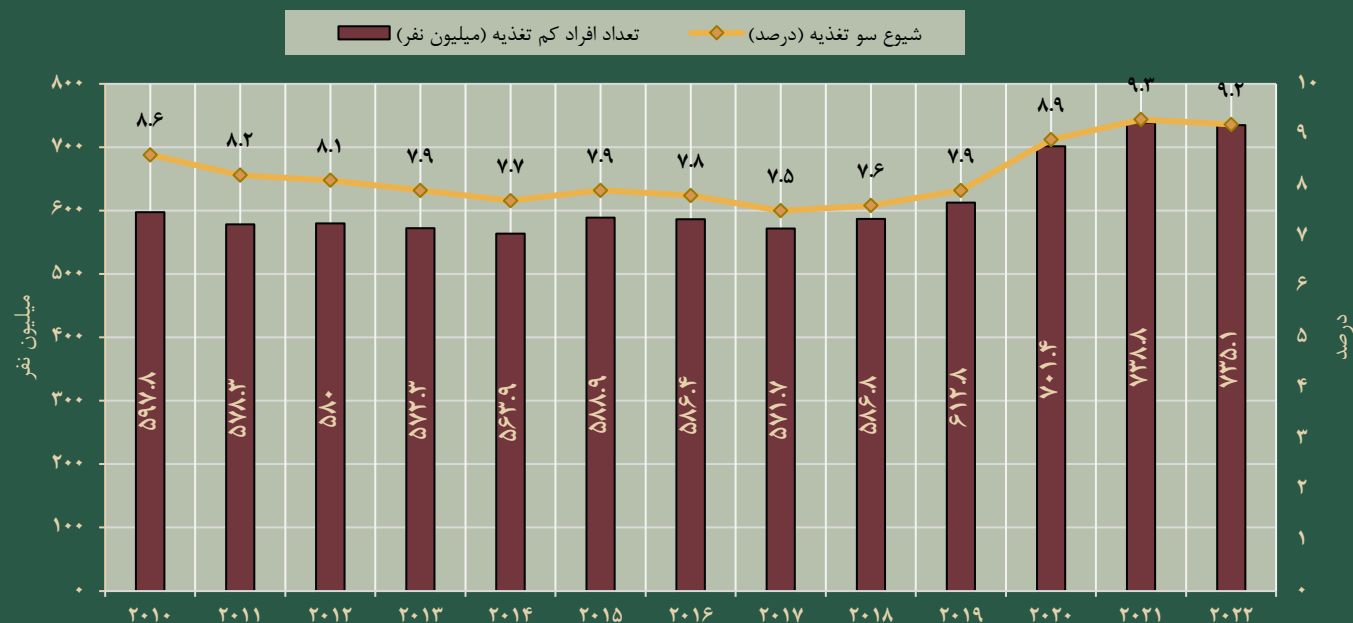
بین ۶۹۱ تا ۷۸۳ میلیون نفر در جهان در سال ۲۰۲۲ با گرسنگی مواجه بودند. با در نظر گرفتن قشر متوسط (حدود ۷۳۵ میلیون)، میزان افراد گرسنه در سال ۲۰۲۲ حدود ۱۲۲ میلیون نفر بیشتر از سال ۲۰۱۹ (قبل از همه گیری)، بوده است.

علی‌رغم پیشرفت‌هایی که در جهت کاهش گرسنگی در آسیا و آمریکای لاتین صورت گرفته، گرسنگی همچنان در آسیای غربی، دریای کارائیب و اکثر مناطق آفریقا رو به افزایش است و بخش بسیار بزرگی از جمعیت آفریقا در مقایسه با سایر مناطق جهان با گرسنگی روبرو هستند (تقریباً ۲۰ درصد در مقایسه با ۸.۵ درصد در آسیا، ۶.۵ درصد در آمریکای لاتین و دریای کارائیب و ۷.۰ درصد در اقیانوسیه).

پیش‌بینی می‌شود که تقریباً ۶۰۰ میلیون نفر در سال ۲۰۳۰ با گرسنگی مواجه شوند.

همانطور که از نمودار ۸ قابل مشاهده است، شیوع ناامنی غذایی متوسط یا شدید در سطح جهانی در سال ۲۰۲۲ برای دومین سال متوالی بدون تغییر باقی ماند. اما همچنان بسیار بالاتر از سطح قبل از همه‌گیری بوده است. شایان ذکر است حدود ۲۹.۶ درصد از جمعیت جهان معادل ۲.۴ میلیارد نفر، در سال ۲۰۲۲ با ناامنی غذایی متوسط یا شدید مواجه بودند که ۳۹۱ میلیون نفر بیشتر از سال ۲۰۱۹ است.

در سراسر جهان، ناامنی غذایی به طور نامتناسب بر زنان و مردان و همچنین ساکنان در مناطق شهری و روستایی تأثیر می‌گذارد. در سال ۲۰۲۲، ناامنی غذایی متوسط یا شدید ۳۳.۳ درصد از بزرگسالان ساکن در مناطق روستایی، ۲۸.۸ درصد افراد ساکن در مناطق حاشیه شهری و ۲۶ درصد افراد ساکن در مناطق شهری و ۲۷.۸ درصد از زنان در مقایسه با ۲۵.۴ درصد از مردان را تحت تأثیر قرار داده است.

نمودار ۸. روند تعداد افراد دچار گرسنگی و شیوع سو تغذیه طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲

سیاست و محدودیت‌های تجاری مواد غذایی

برخی از کشورها در راستای تامین نیاز داخلی و مقابله با افزایش قیمت محصولات کشاورزی و غذایی وارداتی، محدودیت‌هایی را در زمینه صادرات بعضی از محصولات اعمال کرده‌اند. فهرست زیر مربوط به آخرین وضعیت ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های صادراتی تا جولای ۲۰۲۳ است که توسط کشورها وضع شده است. وفق این فهرست، ۱۹ کشور، تعداد ۲۶ ممنوعیت صادرات محصولات کشاورزی و غذایی و ۹ کشور نیز ۱۳ محدودیت صادراتی در راستای واکنش به کسری محصولات موردنیاز در بازار داخلی خود اقدام کرده‌اند. توصیه سازمان‌های بین‌المللی از جمله فائو و بانک جهانی این است که اعمال محدودیت‌های بیشتر در زمینه صادرات محصولات کشاورزی و غذایی منجر به تشدید اختلال در زنجیره‌های تامین و پایداری تورم در این گروه کالاها خواهد شد. اطلاع‌یابی از محدودیت‌های صادراتی وضع شده توسط سایر کشورها از حیث انجام برنامه‌ریزی لازم برای واردات به موقع اقلام مورد نیاز و همچنین توسعه صادرات از طریق شناسایی مقاصد صادراتی کشورهای مزبور و جایگزینی کالاهای ایرانی با کالاهای صادراتی مشمول ممنوعیت آن‌ها، مهم است.

کشور	محصول کشاورزی/غذایی	نوع محدودیت	بازه زمانی اعمال
بورکینافاسو	ارزن، ذرت دامی، آرد سورگوم	ممنوعیت صادرات	از تاریخ: ۲۸ فوریه ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
بلاروس	گندم، چاودار، جو، اذرت، ارزن، گندم سیاه، ارزن، تربتی‌کاله، دانه کلزا، دانه آفتابگردان، تفاله چغندر و کنجاله کلزا	الزام به دریافت مجوز	از تاریخ: ۱۳ آوریل ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
کامرون	غلات، روغن‌های نباتی	ممنوعیت صادرات	از تاریخ: ۲۷ دسامبر ۲۰۲۱ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
چین	نشاسته ذرت	ممنوعیت صادرات	از تاریخ: ۲ اکتبر ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۱ جولای ۲۰۲۳
هند	برنج شکسته	ممنوعیت صادرات	از تاریخ: ۸ سپتامبر ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳

کشور	محصول کشاورزی/غذایی	نوع محدودیت	بازه زمانی اعمال
افغانستان	گندم	ممنوعیت صادرات	از تاریخ: ۲۰ می ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
الجزایر	شکر، ماکارونی، روغن، سمولینا، کلیه مشتقات گندم	ممنوعیت صادرات	از تاریخ: ۱۳ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
آرژانتین	روغن سویا، کنجاله سویا	عوارض صادرات	از تاریخ: ۱۹ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
آذربایجان	پیاز	ممنوعیت صادرات	از تاریخ: ۳ فوریه ۲۰۲۳ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
بنگلادش	برنج	ممنوعیت صادرات	از تاریخ: ۲۹ ژوئن ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳

بازه زمانی اعمال**نوع محدودیت****محصول کشاورزی/غذایی****کشور**

۱۹ از تاریخ: ۲۸ فوریه ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
گوجه فرنگی، پیاز، سیب زمینی
مراکش

۲۰ از تاریخ: ۱۵ آوریل ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
شکر
پاکستان

۲۱ از تاریخ: ۳۰ ژوئن ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
برنج، بلغور برنج
روسیه

۲۲ از تاریخ: ۱۴ آوریل ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ آگوست ۲۰۲۴
عوارض صادرات
دانه‌های سویا
روسیه

۲۳ از تاریخ: ۱۵ آوریل ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
عوارض صادرات
روغن آفتابگردان، کنجاله آفتابگردان
روسیه

۲۴ از تاریخ: ۸ آوریل ۲۰۲۳ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
عوارض صادرات
گندم، جو، ذرت
روسیه

۲۵ از تاریخ: ۱۰ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
آرد ذرت، روغن آفتابگردان
صربستان

۲۶ از تاریخ: ۱۲ آوریل ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
میوه‌ها و سبزیجات
تونس

کشور**محصول کشاورزی/غذایی****نوع محدودیت****بازه زمانی اعمال**

۱۱ از تاریخ: ۱۳ می ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
گندم
هند

۱۲ از تاریخ: ۱ ژوئن ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ اکتبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
شکر
هند

۱۳ از تاریخ: ۶ جولای ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
الزام به دریافت مجوز
آرد گندم و محصولات مشابه
هند

۱۴ از تاریخ: ۲۵ آگوست ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
آرد گندم، سمولینا و مایدا
هند

۱۵ از تاریخ: ۹ سپتامبر ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
عوارض صادرات
برنج در پوسته (شالی یا خشن)، برنج پوست کنده (قهوه ای)، برنج نیمه آسیاب شده یا کاملاً آسیاب شده (به غیر از برنج نیم پز و برنج باسماتی)
هند

۱۶ از تاریخ: ۱۵ آوریل ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
گندم، ذرت، آرد، روغن نباتی، نمک، شکر
کوزوو

۱۷ از تاریخ: ۲۰ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
حبوبات، روغن نباتی، گوشت مرغ
کویت

۱۸ از تاریخ: ۱۸ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ممنوعیت صادرات
میوه و سبزیجات فرآوری شده، دانه‌های آسیاب شده، شکر و نان
لبنان

کشور محصول کشاورزی/غذایی نوع محدودیت بازه زمانی اعمال

۳۵ از تاریخ: ۱۱ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
لبنان فرآورده‌های گوشتی، ماهی، سیب زمینی، میوه‌ها و سبزیجات، روغن، چربی حیوانی، بستنی، کاکائو، آب معدنی، شیر
 ممنوعیت صادرات

۳۶ از تاریخ: ۳ نوامبر ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
روسیه کودهای ازت
 الزام به دریافت مجوز

۳۷ از تاریخ: ۲۷ فوریه ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ترکیه لوبیا، عدس، روغن زیتون
 ممنوعیت صادرات

۳۸ از تاریخ: ۱۲ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
اوکراین کودهای ازت
 ممنوعیت صادرات

۳۹ از تاریخ: ۶ مه ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ویتنام کودهای معدنی
 عوارض صادرات

کشور محصول کشاورزی/غذایی نوع محدودیت بازه زمانی اعمال

۲۷ از تاریخ: ۲۷ ژانویه ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ترکیه گوشت مرغ، تخم مرغ، سبزیجات، میوه‌ها
 الزام به دریافت مجوز

۲۸ از تاریخ: ۹ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ترکیه روغن‌های پخت‌وپز
 ممنوعیت صادرات

۲۹ از تاریخ: ۱۹ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
ترکیه گوشت گاو، گوشت بز، گوسفند، گوشت بز
 ممنوعیت صادرات

۳۰ از تاریخ: ۲ ژوئن ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
اوگاندا ذرت دامی، برنج، سویا
 عوارض صادرات

۳۱ از تاریخ: ۱ ژانویه ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
آرژانتین گوشت گاو
 ممنوعیت صادرات

۳۲ از تاریخ: ۱۹ مارس ۲۰۲۲ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
آذربایجان کالاهای صنعت آرد آسیاب، نشاسته، کلوتن گندم، دانه های روغنی و سایر دانه‌ها، محصولات دارویی و صنعتی، خوراک
 الزام به دریافت مجوز

۳۳ از تاریخ: ۲۸ سپتامبر ۲۰۲۱ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
چین سنگ فسفات
 ممنوعیت صادرات

۳۴ از تاریخ: ۲۴ سپتامبر ۲۰۲۱ تا تاریخ: ۳۱ دسامبر ۲۰۲۳
چین کود
 الزام به دریافت مجوز

شرایط جهان امروز، تحول گسترده‌تر سیستم‌های غذایی مورد نیاز را که در حال حاضر مرکز توجه جهانی است؛ اجتناب‌ناپذیر می‌کند. تمرکز بر اهداف توسعه پایدار بین نسلی و ارتباط بین تغییرات محیطی و امنیت غذایی و همچنین ارتباط و نیاز به در نظر گرفتن مدیریت منابع طبیعی به ویژه آب، خاک و جنگل و رشد جمعیت برای درک مباحث امنیت غذایی ضروری است. چالش‌های پیچیده امنیت غذایی و تغذیه خواستار هم‌افزایی و انسجام بیشتر در تدوین و اجرای سیاست‌ها در بخش‌های مختلف است که توسط سرمایه‌گذاری‌های استراتژیک از سوی دو بخش دولتی و خصوصی به منظور جلوگیری از نتایج نامطلوب پشتیبانی می‌شود. آنچه مورد نیاز است، شبکه‌ای یکپارچه‌ای از سیاست‌ها، سرمایه‌گذاری‌ها و قانون‌گذاری‌ها در مسیر تامین امنیت غذایی و مواجهه با چالش‌های آن است. تداوم نابرابری‌های اقتصادی و فقر یک مسئله اساسی است. مسئله‌ای که هر فرآیند تحول در سیستم‌های غذایی قادر به نادیده گرفتن آن نیست. این امر نیاز افراد آسیب‌پذیر و حاشیه‌نشین را به سیستم‌های غذایی عادلانه و پایدار، افزایش می‌دهد. همچنین دولت‌ها باید تلاش بیشتری را برای کاهش نابرابری‌ها و حل معضله درآمدهای پایین که بسیاری از افراد با آن روبرو هستند، بکار بگیرند. جامعه جهانی برای عبور از بحران امنیت غذایی نیازمند درک عمیق این پدیده در ابعاد مختلف و همچنین، ایجاد انسجام و هماهنگی سیاسی برای مقابله با آن است.

وفق نقشه جهانی تورم مواد غذایی، ایران جز کشورهای دارای تورم بالای مواد غذایی (بالای ۳۰ درصد) است. می‌توان اذعان کرد که سطح بالای تورم اقلام گروه غذایی در ایران تا حد زیادی به دلیل وابستگی زیاد به تامین کالاهای اساسی از محل واردات، اعمال تحریم از سوی مجامع بین‌المللی و عدم سرمایه‌گذاری کافی در بخش زنجیره ارزش غذایی است. آمار و ارقام بیانگر زنگ خطری برای کشور است تا ایجاد پایداری در بخش کشاورزی از راه حمایت لازم از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان محصولات غذایی و کشاورزی، حمایت کافی از تولیدات مختلف دامی، صنعتی، زراعی، افزایش بهره‌وری کل تولید، تخصیص یارانه به بخش قابل توجهی از اقشار فقیر با هدف تامین نیازهای اساسی به منظور تامین امنیت غذایی، بهبود وضعیت اقتصادی خانوارها از طریق فراهم نمودن زمینه‌های اشتغال، حمایت لازم جهت خرید ادوات کشاورزی، در دستور کار قرارگیرد.

